

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

УДК 349.6

DOI <https://doi.org/10.32782/39221434>

Котерлін І. Б.,

*старший викладач кафедри суспільних наук
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу*

Гаргат Ю. В.,

*студентка магістратури, кафедра технологій захисту навколишнього середовища
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу*

ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ

LEGISLATIVE ASPECTS OF SOLVING THE PROBLEM OF CRUELTY TO ANIMALS

Стаття присвячена аналізу законодавчих аспектів вирішення проблеми жорстокого поводження з тваринами. Наведено актуальні законодавчі акти на підставі яких Україна зобов'язується захищати тварин, а також описано як саме притягаються до відповідальності за жорстоке поводження з тваринами. Розглянуто поняття гуманного поводження з тваринами і аспекти, що визначають таке ставлення відносно тварин. жорстоке поводження із тваринами є несумісним з вимогами моральності й гуманності й спричиняє моральну шкоду людині. Визначено поняття антигуманна поведінка щодо тварин як демонстрація кривдником сили і власного домінування над нею, що порушує моральні і законодавчі засади у поводженні з нею, спричиняє цим страждання іншим людям і може призвести до складних психологічних станів, провокувати хвороби людини, що співпереживає тварині, а також може породжувати насильство щодо інших людей. Критерієм гуманного ставлення до тварин є міжнародні стандарти догляду за ними, відомі як «п'ять свобод». П'ять свобод підтверджують право кожної живої істоти на гуманне ставлення, які повинна забезпечити людина. Національним законодавством закріплено гуманне ставлення до тварин, що реалізовується правом тварин на їжу, воду, контакт із зовнішнім світом, фізичну активність, фахову ветеринарну допомогу. Українське законодавство відповідає положенням міжнародно-правових актів та є прикладом законодавства, де тварини виступають у ролі об'єктів права власності та інших речових прав. Тварина не є носієм прав, проте її захист передбачений обов'язками власників тварин. Притягнення до відповідальності за жорстоке поводження з тваринами в Україні є досить складним оскільки неякісно прописані положення законодавства створюють проблеми при кримінально-правовій кваліфікації. Окрім цього однією з суттєвих проблем є низька правосвідомість щодо захисту прав тварин, і розуміння власної безкарності за жорстоке поводження з тваринами. Особливої актуальності вони набули з початку повномасштабної російсько-української війни в Україні через загрози та ризики для життя й здоров'я людей, у тому числі для тварин, які не спроможні себе ніяк захистити в умовах бойових дій і потерпають від антигуманної поведінки ворога.

Ключові слова: жорстокість, правопорушення, гуманність, захист, відповідальність, охорона тварин.

The article is dedicated to the analysis of legislative aspects of solving the problem of cruel treatment of animals. The relevant legislative acts are presented, based on which Ukraine is obliged to protect animals, and the ways in which individuals can be held responsible for cruel treatment of animals are described. The concept of humane treatment of animals and the aspects that determine such an attitude towards animals are considered. Cruel treatment of animals is incompatible with the requirements of morality and humanity and causes moral harm to humans. The concept of inhumane behavior towards animals is defined as a demonstration of the abuser's strength and dominance over the animal, which violates moral and legislative principles in handling the animal, causes suffering to other people, and can lead to violence against other people. The criterion for humane treatment of animals is international standards of care for them, known as the "five freedoms." The five freedoms confirm the right of every living being to humane treatment, which must be ensured by humans. National legislation enshrines humane treatment of animals, which is implemented through the right of animals to food, water, contact with the outside world, physical activity, and professional veterinary care.

Ukrainian legislation corresponds to the provisions of international legal acts and is an example of legislation where animals are objects of property rights and other material rights. The animal is not a bearer of rights, but its protection is provided for by the obligations of animal owners. Holding individuals responsible for cruel treatment of animals in Ukraine is quite difficult because poorly written legislation creates problems for criminal legal qualification. In addition, one of the significant problems is low legal awareness regarding the protection of animal rights and understanding of one's own impunity for cruel treatment of animals. They have become particularly relevant since the beginning of the full-scale Russian-Ukrainian war in Ukraine due to the threats and risks to life and health of animals.

Key words: *cruelty, crime, humanity, protection, responsibility, protection of animals.*

Актуальність теми. В умовах сучасного демократичного світу розвиток суспільства визначається дотриманням прав і свобод людини. Однак щодо тварини досі можливе жорстоке поводження, їх у різний спосіб катують і жорстоко вбивають. Нехтування їх правовим захистом є першою ознакою антигуманності, і руйнування базисних моральних засад людських спільнот. Безкарність та низькі штрафи за жорстоке поводження з тваринами є фактом, результатом якого є зневага права та моральних цінностей суспільства. Саме тому у громадян постає питання щодо здатності законодавства і влади захистити та запобігти цим порушенням. Останнім часом все частіше в українському медійному та суспільному просторі виникає питання захисту прав тварин. Формування правової демократичної держави на сьогодні неможливе без розв'язання проблеми відповідального поводження з тваринами. Саме такі цілі повинен вирішувати Закон «Про захист тварин від жорстокого поводження», який спрямований на захист тварин та державне регулювання відносин у сфері захисту тварин від жорстокого поводження [1].

Характеристика наукових публікацій. Американські дослідниці Лінда Мерц-Перес і Кетлін М. Хайде провели дослідження використовуючи інтерв'ю та судимості насильницьких та ненасильницьких ув'язнених у в'язницях суворого режиму. Вони оцінили кількісні та якісні показники, й ними була визначена кореляція між жорстоким поводженням з тваринами у дитинстві та насильницькою поведінкою у дорослому віці [2].

У літературі вказується, що посилення уваги до домашнього насильства й жорстокого поводження з тваринами відбулось випадково у 80-ті роки ХХ ст. У Нью-Джерсі був проведений аналіз злочинів і під час розслідування випадків жорстокого поводження з тварина-

ми було встановлено, що: у 53 сім'ях, де було жорстоке поводження з дітьми чи було невиконання батьківських зобов'язань, то було 60% випадків жорстокого поводження з тваринами і як наслідок травма або ж смерть тварини. Найчастіше шкодить один з агресивних батьків, який свідомо вчиняв насильство щодо дитини, а також домашніх тварин з метою залякування чи контролю над неповнолітньою дитиною [3].

У статті Попович О.В. досліджується питання зниження віку кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами: доцільність та проблеми. Автор дійшов висновку, що зниження віку кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами не є дієвим засобом протидії даному виду суспільно небезпечної поведінки враховуючи те, що за вчинення неповнолітнім жорстокого поводження з тваринами суди обмежені у виборі покарання, а питання про доцільність чи недоцільність встановлення зниженого віку кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами на пряму залежить від ефективності наявної системи покарань для неповнолітніх осіб [4].

У статті Голубей М.В. розглядалось питання охороноздатності та обороноздатності породи тварин як об'єкта права інтелектуальної власності. Авторка статті вважає, що це є суттєве упущення, тому що це не надає породі тварин права претендувати на правову охорону [5].

Автори І. Яценко та О. Парилівський у своїй статті досліджують питання каліцтва тварин в контексті судово-ветеринарної експертизи. Вони у своїй праці висувують твердження, що тенденція правопорушень, які пов'язані з жорстоким поводженням з тваринами в останні роки зростає. Разом із цим питання жорстокого поводження з тваринами, що призводить до каліцтва не досліджено ні в Україні, ні в закордонних країнах. Автори зазначили це як свідчення того, що воно не знайшло належного

показу на сторінках спеціальних юридичних та ветеринарних наукових джерел [6].

Мета статті полягає в розкритті сутності гуманності і протилежного йому поняття антигуманності, як складової відповідальності за жорстоке ставлення до тварин.

Як і багато інших форм насильства, жорстоке поводження з тваринами здійснюється людьми, які почуваються безсилими, непоміченими або під контролем інших. Психологічні дослідження протягом останніх 25 років детальніше вивчали цей зв'язок, і було виявлено, що жорстоке поводження з тваринами є наслідком жорстокого поводження або нехтування з боку батьків у дитинстві кривдника. На практиці жорстоке поводження з тваринами часто є показником психічних розладів кривдника, які можуть завдати шкоди не тільки тваринам, а й людям [7].

У Законі України «Про захист тварин від жорстокого поводження» вказано, що жорстоке поводження із тваринами є несумісним з вимогами моральності й гуманності й спричиняє моральну шкоду людині. У поняття «гуманність» закладено прагнення не завдавати страждань людині наскільки це можливо [8]. Слово «гуманізм» походить від латинського «*humanus*» – людський, людський. Цей термін увів німецький педагог Ф. Нітхаммер у 1808 р. на основі слова «гуманіст», яке з'явилося ще в кінці XV ст. та характеризує, перш за все, доброзичливу, відповідальну, розумну й справедливую людину. Науковець вклав у зміст цього слова вищу, самодостатню і самопізнавальну значимість людини, і характеризував антилюдським все, що сприяє відчуженню людини і її самовідчуженню [9]. У Великому енциклопедичному словнику, гуманізм – це визнання цінності людини як особистості, її права на вільний розвиток та прояв своїх здібностей, утвердження блага людини як критерії оцінки суспільних відносин. «Гуманізм – це філософська категорія, яка є загальним поняттям, тоді як гуманність відтворює моральний аспект гуманізму. Відтак гуманізм містить такі якості особистості, що характеризується повагою до людей, людської гідності, людинолюбство, свідомим ставленням до людини, до суспільних цінностей. Гуманність зумовлена моральними нормами і ціннісними установками на соціальні об'єкти (людину, групу, живу істоту),

у свідомості гуманність знайшла своє відображення у переживаннях, співчуттях; у діяльності – в актах допомоги, співучасті. Гуманність передбачає усвідомлене позитивне ставлення до людської натури, і з'явилася вона задовго до того, як виникли такі поняття, як «добро» і «зло» [10]. Базовими категоріями моралі, на яких будується гуманізм як світоглядна течія, є свобода, добро, обов'язок, необхідність [11, с. 6]. Хоча під поняття «гуманність» розуміються людяність, людинолюбство, повага до людей, до людської гідності», антигуманне ставлення до тварин спричиняє моральне страждання іншим людям, може призвести до складних психологічних станів і провокувати хвороби людини, що співпереживає тварині, породжувати насильство щодо інших людей.

У свою чергу, антигуманною поведінкою може вважатися демонстрація сили і власного домінування над кимось чи чимось, а моральні засади кривдника тварин толерують його жорстоку поведінку з тваринами, задовольняючи садистичні нахили і навіть приносити йому задоволення. І цей особистісний занепад поглиблюватиметься і віднайде своїх послідовників, якщо не отримає осуду з боку держави та суспільства.

Критерієм гуманного ставлення до тварин є міжнародно визначенні стандарти догляду за ними, відомі як «п'ять свобод». П'ять свобод підтверджують право кожної живої істоти на гуманне ставлення, які повинна забезпечити людина. Ці стандарти були розроблені Британською радою із захисту сільськогосподарських тварин у 1965 році та адаптовані Асоціацією ветеринарів притулків для тварин-компаньйонів у притулках [12].

П'ять свобод гарантують, що ми задовольняємо психічні та фізичні потреби тварин, які перебувають під нашим піклуванням:

1. Свобода від голоду та спраги завдяки легкому доступу до прісної води та дієти для підтримки здоров'я та бадьорості. Це має бути специфічно для тварини. Наприклад, цуценята, дорослі собаки, вагітні кішки та літні коти потребують різних типів корму за різними графіками.

2. Позбавлення від дискомфорту завдяки створенню належного середовища, включаючи притулок і комфортну зону відпочинку. Це

означає, що ви повинні забезпечити м'яку підстилку та місце з відповідною температурою, рівнем шуму та доступом природного світла. Якщо тварина знаходиться на вулиці, вона повинна мати притулок від стихії, а також відповідні миски з їжею та водою, які не замерзнуть і не перекинуться.

3. Позбавлення від болю, травм чи хвороб завдяки профілактиці чи швидкому діагностуванню та лікуванню. Це включає вакцинацію тварин, моніторинг тварин, фізичне здоров'я, лікування будь-яких травм і надання відповідних ліків.

4. Свобода вираження нормальної поведінки шляхом надання достатнього простору, належних умов і компанії подібних тварин. Тварини повинні мати можливість взаємодіяти з іншими собі подібними або уникати їх за бажанням. Вони повинні мати змогу розтягувати кожну частину свого тіла (від носа до хвоста), бігати, стрибати та грати. Це може бути особливо складно, коли тварини містяться в окремих будках.

5. Звільнення від страху та страждань шляхом забезпечення умов і лікування, які уникають психічних страждань. Психічне здоров'я тварини так само важливе, як і її фізичне здоров'я, оскільки психологічний стрес може швидко перерости у фізичне захворювання. Цих умов можна досягти шляхом запобігання перенаселеності та надання безпечних місць для укріття.

Прийняття п'яти свобод підтримує здоров'я та благополуччя тварин, якими ми опікуємося, і забезпечує людям найкраще розуміння їх особистості. Зрештою, є розкриттям сутності гуманного ставлення щодо них.

У 1979 році у ряді країн концепція п'яти свобод тварин почала частково або повністю використовуватись в національних законодавствах щодо захисту тварин. П'ять свобод тварин включені до Світової декларації добробуту тварин. І відповідно до цього ці «п'ять свобод» мають бути забезпечені тваринам, які перебувають в неволі. Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» також використовує ідеї цієї концепції.

У законодавстві нашої країни вказано відповідальність за порушення законодавства стосовно захисту тварин. А саме:

– у статті 89 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачено накладання штрафу за жорстоке поводження з тваринами від двохсот до трьохсот неоподаткованих мінімумів доходів громадян з конфіскацією тварин, якщо перебування тварини у власника становить загрозу для її життя чи здоров'я [13].

– у статті 299 Кримінального кодексу України вказується, що жорстоке поводження з тваринами, що належать до хребетних, у тому числі з безпритульними тваринами, порушення правил транспортування тварин, якщо такі дії призвели до тілесних ушкоджень, каліцтва чи загибелі тварини, нацьковування тварин одна на одну, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, а також пропаганда, публічні заклики до вчинення дій, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами, поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій караються обмеженням волі на строк від одного до трьох років або позбавленням волі на строк від двох до трьох років з конфіскацією тварини [14].

В Україні забороняється розповсюдження косметичних виробів, які тестуються на тваринах, або які є канцерогенними, та в яких використані радіоактивні речовини та небезпечні барвники. Надалі в Україні також буде діяти заборона на випробування косметичних засобів на тваринах. Ця заборона надасть можливість іноземним та вітчизняним компаніям використовувати новітні технологічні розробки, зокрема, альтернативні методи тестування косметичної продукції, оскільки такі правила уже кілька років діють у країнах ЄС [15].

У 2017 році Україна приєдналась до Європейської конвенції про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей. Згідно з загальними принципами: «Ця Конвенція застосовується до будь-якої тварини, що використовується або призначена для використання у будь-якій дослідній або іншій науковій процедурі, якщо така процедура може спричинити біль, страждання, занепокоєння чи завдати тривалої шкоди. Вона не застосовується до жодної недослідної сільськогосподарської або клінічної ветеринарної практики» [16].

18 вересня 2013 року в Україні ратифікували Європейську конвенцію про захист домашніх тварин. Проте її реалізація у національне

законодавство досі триває. Ця конвенція орієнтована на забезпечення захисту домашніх тварин та гуманне поводження з ними. Документ визначив основні принципи добробуту тварин, утримання, розведення та дресирування, встановлює обмеження використання тварин у комерційних цілях, заходи, які можуть застосовуватись щодо безпритульних тварин, зокрема з метою зменшення їхньої кількості [17].

Притягнення до відповідальності за жорстоке поводження з тваринами в Україні є досить складним оскільки неякісно прописані положення законодавства створюють проблеми при кримінально-правовій кваліфікації. Окрім цього однією з суттєвих проблем є низька правосвідомість щодо захисту прав тварин, і розуміння власної безкарності за жорстоке поводження з тваринами.

Висновок. Таким чином, антигуманна поведінка щодо тварин є демонстрація кривдником сили і власного домінування над нею, що порушує моральні і законодавчі засади у поводженні з нею, спричиняє цим страждання іншим людям і може призвести до складних психологічних станів, провокувати хвороби людини, що співпереживає тварині, а також може породжувати насильство щодо інших людей. Національним законодавством закріплено гуманне ставлення до тварин, що реалізовується правом тварин на їжу, воду, кон-

такт із зовнішнім світом, фізичну активність, фахову ветеринарну допомогу. Сучасний стан розвитку українського законодавства відповідає морально-етичним засадам міжнародного права щодо захисту прав тварин. Потрібно зауважити, що у сучасному праві присутня видова дискримінація, яка полягає у правовому закріпленні засудження жорстокого поводження до одного конкретного виду тварин та виправдовує її до іншого виду. Тварина не є носієм прав, проте її захист передбачений обов'язками власників тварин.

На сьогодні в Україні існує ряд проблем пов'язаних із поводженням із тваринами. Особливої актуальності вони набули з початку повномасштабної російсько-української війни в Україні через загрози та ризики для життя й здоров'я людей, у тому числі для тварин, які не спроможні себе ніяк захистити в умовах бойових дій і потерпають від антигуманної поведінки ворога. Сучасні виклики потребують консолідації міжнародних організацій навколо українських проблем для вироблення спільних стратегій захисту тварин постраждалих внаслідок воєнних дій в Україні. Також за їх сприянням Україна повинна у майбутньому стягнути з Російської Федерації репарації за всю завдану шкоду і притягнути винних не тільки щодо вбивств та катувань людей, а й за жорстоке антигуманне поводження з тваринами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21 лют. 2006 р. № 3447-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3447-15> (дата звернення: 28.03.2023).
2. Merz-Perez L., Heide K. *Animal cruelty: path way to violence against people*. New York: Altamira Press, 2004. 208 p.
3. Zorza J. *Dealing with animal abuse to alleviate family violence*. *Family and Intimate partner violence quarterly*. 2010. Vol. 02. № 4. P. 345–358.
4. Попович О. В. Зниження віку кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами: доцільність та проблеми. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2022. С. 70–73. URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc56/15.pdf> (дата звернення: 28.03.2023).
5. Голубей М. В. Охороноздатність та оборотоздатність породи тварин як об'єкта права інтелектуальної власності. *Часопис цивілістики*. 2022. № 45. С. 48–52. URL: <https://doi.org/10.32837/chc.v0i45.465> (дата звернення: 28.03.2023).
6. Яценко І., Парилівський О. Каліцтво тварин як предмет судово-ветеринарної експертизи. *Аграрний вісник Причорномор'я*. 2022. № 102-103. С. 71–86. URL: <https://doi.org/10.37000/abbsl.2022.102.13> (дата звернення: 29.03.2023).
7. Аллейн Е. *Психологія жорстокого поводження з тваринами*. Університет Кента. 2017. URL: <https://t1p.de/qw1x> (Дата звернення: 22.03.2023).
8. Погребняк С. Втілення принципу гуманізму в праві. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 1(48). С. 33–42.

9. Steenbakkens P. Human dignity in renaissance humanism. 2015. URL: <https://doi.org/10.1017/SBO9780511979033.009> (дата звернення: 29.03.2023).
10. Назаренко Г. Аналіз основних дефініцій понять «гуманізм», «гуманність», «гуманізація» щодо гуманізації післядипломної педагогічної освіти. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. № 952. 2011. С. 161–167.
11. Тихонович В.М. Гуманність особистості: сутність та структура. Педагогіка та психологія : збірник наукових праць. Харків. 2016. Вип. 55. С. 260–269.
12. British Farm Animal Welfare Council (1993). Second Report on Priorities for Research and Development in Farm Animal Welfare. British Ministry of Agriculture, Fisheries and Food. URL: <https://edepot.wur.nl/134980> (дата звернення: 29.03.2023).
13. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24) : Кодекс України від 07.12.1984 р. № 8073-Х : станом на 16 лип. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 29.03.2023).
14. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 19 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 29.03.2023).
15. Уряд заборонив випробування косметики на тваринах в Україні. Суспільне:сайт. 20.01.2021. URL: <https://suspilne.media/97637-urad-zaboroniv-viprobuвання-kosmetiki-natvarinah-v-ukraini/> (дата звернення: 30.03.2023).
16. Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей : Конвенція Ради Європи від 18.03.1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_137#Text (дата звернення: 29.03.2023).
17. Європейська конвенція про захист домашніх тварин : Конвенція Ради Європи від 13.11.1987 р. станом на 18 верес. 2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a15#Text (дата звернення: 29.03.2023).